

УДК 82.111(73)1.09

РОБЕРТ БЛАЙ ЯК ТЕОРЕТИК АМЕРИКАНСЬКОГО СЮРРЕАЛІЗМУ: ПРОБЛЕМИ, МОТИВИ, ПОЕТИКА

Хряпак С. О.

Розглядається американський сюрреалізм у 50–70-х рр. ХХ ст. Окремо виділяється постать Роберта Блая як одного з найяскравіших представників цієї літературної течії та його роль у формуванні теоретичних засад сюрреалізму США.

Ключові слова: американський сюрреалізм, літературна традиція, експериментальна поезія, імажизм, “глибинний образ”, “психічні стрибки”, метричні обмеження, поетична форма, ямбічний вірш, описово-сповідальна поезія.

Рассматривается американский сюрреализм 50–70-х гг. ХХ в. Отдельно выделяется фигура Роберта Блая, как одного и наиболее ярких представителей этого литературного течения и его роль в формировании теоретических основ сюрреализма США.

Ключевые слова: американский сюрреализм, литературная традиция, экспериментальная поэзия, имажизм, “глубинный образ”, “психические прыжки”, метрические ограничения, поэтическая форма, ямбический стих, описательно-исповедальная поэзия.

The article deals with the analysis of American surrealism of the 50s - 70s of the 20th century. We examine the figure of Robert Bly, as one of the most prominent representatives of this literary movement and his role in the formation of theoretical foundations of surrealism of the USA.

Key words: american surrealism, literary tradition, experimental poetry, imagism, “deep image”, “psychic leaps”, metric restrictions, poetic forms, iambic verse, descriptive and confessional poetry.

Активізація сюрреалізму проходила в США в атмосфері атомного психозу. Звертання до ядерної проблематики було притаманне для багатьох митців тогочасної Америки, але пальма першості належала сюрреалістам.

Отже, сюрреалізм – це художній, філософський та літературний напрямок, біля витоків якого стояли літературні праці А. Бретона, Ф. Супо та Л. Арагона [5, с. 7]. Він спочатку захопив французьку літературу, а потім вийшов за межі Франції і заволодів усім художньо-інтелектуальним простором. Поетика сюрреалізму однаково впізнавана в літературі, живописі, театрі, кіно та філософії. Він не реалізувався б так швидко і органічно, якби не відповідав глибоким інтенціям культури.

Наприкінці 50-х рр. Роберт Блай розпочав видавництво журналу “П’ятдесяті” (The Fifties), який відповідно до зміни часу змінював на “Шістдесяті” (The Sixties), а потім на “Сімдесяті” (The Seventies). Велике місце у своїх журналах Блай відводив для публікації перекладів таких поетів, як Ф.Г. Лорка, П. Неруда, С. Валеджо, Х.Хіменес та ін. Він викорис-

товував творчість переважно іспанських сюрреалістів як заклик до формування нової американської поезії, яка б мала сюрреалістичне коріння. Журнали містили численні нариси Р. Блая, частина з яких гостро критикувала тогочасний стан поетичного життя США. Якщо вважати Блая Андре Бретоном американського сюрреалізму, то його критика традиціоналістичної та сповідальної поезій цілком подібна до бретонівської реакції на французький символізм та романтизм.

Поява журналу “П’ятдесяті” ознаменувала початок протистояння Блая з тогочасною американською літературною традицією. У вступному слові першого числа журналу було написано, що “редактори цього видання вважають старомодною усю поезію, яка друкується сьогодні в США”. Наголос на запереченні домінуючих літературних стандартів був постійною практикою видання. Статті, надруковані в ньому, висміювали визнаних поетичних ідолів та літературних критиків. Розділ “Музей воскових фігур мадам Тюссо” був присвячений виявленню поганої поезії, навіть авторства відомих та шанованих поетів, і

звертав увагу читачів на симптоми “мови, що відмирає”. Блай зауважував, що поезія загине, якщо не звернеться до більш широкого використання “образів”. Поезія, якій бракує образів, приречена на залежність від “непристойностей та класичних посилань”. Використання цих посилань, на думку Р.Блая, не було окремою індивідуальною особливістю того чи іншого поета, а загальною спробою зробити мертву мову цікавішою [2, с. 98].

Поезія була не єдиним об’єктом сатири та критики журналу. Американський уряд, газета “New York Times” і відомі історики літератури також отримували свою порцію критики, сприяючи популяризації видання. Широкий розмах критичного сприйняття літератури Блаєм був не лише вдалим початком очищення літературної сцени США для його улюблених американських та європейських поетів, а також поштовхом для активізації нового типу поетичного мислення на основі американського культурного і політичного досвіду.

Зв’язок між новою американською поезією та поезією, яку Блай “імпортував” з Європи, став важливим та неповторною рисою журналу “П’ятдесяті”. Р.Блай зауважував, що він започаткував журнал після того, як, подорожуючи Європою, дізнався про творчість таких південноамериканських поетів, як П.Неруда, С.Валледжо, і європейців Х.Хіменеса та Д.Трагя.

“П’ятдесяті” був адресований американським поетам, які, на думку Р.Блая, могли б зацікавитись новаторськими рисами зарубіжних авторів, що займалися поезією ще з 20–30-х рр. ХХ ст., проте не отримали належного визнання в США та Англії. У першому номері журналу Блай відзначає важливість досягнень В.Вільямса, Т.Еліота та Е.Паунда, відзначаючи також, що поезія, яка була після них, стала регресом щодо англійського порядку слів. Він характеризує поезію 30–40-х рр. як пряму відповідь Великій депресії та війні, проте також відзначає, що її негативні риси були обумовлені застарілістю поетичних форм та живучістю ямбічного вірша. Завданням нової генерації поетів було підібрати ниті уяви, якими славилась творчість їх попередників. Блай описав цю уяву як “багатство натяку і асоціацій” [4, с. 43].

Метою критики Блая було позбутися метричних обмежень, притаманних американській поезії 30–40-х рр. Він відзначав більшу глибину асоціацію, властиву зарубіжним митцям, що спонукало його до переосмислення терміна “образ”. За його визначенням, для Паунда образ – це “пелюстки на волоні, чорній гілці”, тоді як для поетів, близьких йому за духом, образ – це “смерть на глибоких дорогах гітар”. Блай погоджувався з Паундом, що поезія – це не проза, розбита на рядки. Він підтримував ідею, що поезія повинна звільнитися від описового стилю і наблизитися до такого, в якому образ здатен спричинити тривалий та глибокий вплив на читача. Такий образ, на думку Блая, не має нічого спільного з образом, характерним для імажизму. Він зазначав, що імажизм був єдиною течією в американській літературі, яка приділяла увагу образу. Проте, за його словами, образ імажизму коректніше назвати картиною. Різниця між власне образом і картиною полягає в тому, що

перший є продуктом уяви і ніяким чином не може бути запозиченим з реального світу або привнесеним туди, тоді як картина повністю повторює об’єктивні реалії “справжнього” світу [1, с. 29].

В есе “Помилковий поворот в американській поезії” (“A Wrong-Turning in American Poetry”, 1963) Блай порівнює пристрасність Лорки з майстерністю Еліота. Він зазначає, що Лорка передає свої емоції не завдяки якійсь “формулі”, а шляхом пристрасності, засобу, який невідомий для Еліота. Таким чином Блай намагався підкреслити відмінності між описово-сповідальним та сюрреалістичним типом поезії, одночасно висловлюючи свою прихильність останньому.

Певною мірою Блай спрощує поетичну техніку Паунда і Еліота заради полемічності, проте існує певна закономірність між суб’єктивними маніпуляціями об’єктивних матерій у модернізмі Паунда і Еліота та раціональними маніпуляціями ірраціональних матерій архепитної поезії Блая. На його думку, “ірраціональні матерії” у вірші є результатом роботи уяви, яка в естетиці його поезії стає синонімом підсвідомого.

Раціональні елементи поезії Блая відокремлювали її від цілковитої ірраціональності і автоматичного письма, притаманних сюрреалізму. На відміну від французького сюрреалізму і творчості Бретона, поезія Блая не є повним запереченням свідомого. Для неї більш притаманне оперування одночасно елементами як свідомого, так і підсвідомого, що, за словами Блая, можна охарактеризувати як “психічні стрибки”. Подібні “стрибки” обумовлені не розумом, а емоціями і є саме тим, що більше за все цінував поет в іспанському сюрреалізмі і запозичив з нього.

Цей новий спосіб асоціацій був пізніше названий поезією “глибинного образу”, “оголеною поезією” і поезією сюрреалізму та, як передбачав Блай, міг сприяти формуванню нового бачення американської поезії. Блай відстоював думку, що “образ” – це кристалізована інформація з підсвідомості, таким чином привносячи до поетичної теорії елементи глибинної психології Фройда і Юнга.

Наголос Блая на зарубіжній поезії допоміг виокремити його журнал серед великої кількості інших поетичних видань, що масово з’являлися в США протягом 60-х рр. ХХ ст. Серйозність критичного підходу Блая рятувала непрофесійний формат журналу. Блай вважав свою критику засобом безпосереднього спілкування з поетом, а не принесенням цього поета в жертву критичній теорії.

Обговорення досягнень зарубіжних поетів привело Блая до переосмислення американської поезії з самого поч. ХХ ст. та пошуку спадковості надбань поетів США попередніх поколінь. Він намагався відокремити найтиповіші елементи виключно американського підходу до поезії від більш етноцентричних та формалістичних рис поезії Британії.

У 1975 Р.Блай видав книгу “Поезія стрибків” (“Leaping Poetry”), в якій були зібрані його публікації 1950–60-х рр. Поет навів аргументи в підтримку американського сюрреалізму, а також чи не вперше в англійськомовному літературознавстві провів порівняльний аналіз французької та іспанської шкіл сюрреалізму. В “Поезії стрибків” Блай закликає до

поезії, в якій би відбувалися “стрибки” від свідомого до підсвідомого, наводячи приклади з творів іспанських сюрреалістів та наполягаючи на тому, що саме вони були типовими представниками “стрижкової поезії”. При цьому автор висловлює своє критичне ставлення до результатів творчості французьких сюрреалістів. У статті “Шукаючи дим дракона” (“Looking for Dragon Smoke”) Блай доводить, що в той час як французькі й іспанські сюрреалісти робили все можливе, щоб привнести підсвідоме в поезію, перші не поєднували підсвідоме з емоційною сферою людини, тоді як для других це було цілком типове.

Окрім безпосереднього звертання до досвіду європейських і південно-американських сюрреалістів, Блай також відзначав важливу роль окремих персоналій цього літературного напрямку. Так, наприклад, Неруда був для нього взірцем поета, який може пристрасно розкривати у своїй творчості найбільш претензійні історичні та політичні теми.

До поч. 60-х рр. ХХ ст. Р.Блай, його друг Д.Райт та інші послідовники “блаєвського сюрреалізму” привертати до себе достатню увагу літературознавців і термін “поезія глибинного образу” почав асоціюватися з ними, вказуючи на нерозривні зв’язки між сюрреалізмом та “образом”. Визнаючи важливу роль Р.Блая у формуванні такого літературного феномена, як американський сюрреалізм,

П.Цвайг зазначає, що “статті Блая в журналі “П’ятдесяти” є, напевно, чи не найцікавішою спробою визначити програму і навіть духовні принципи поетичного напрямку, відштовхуючись від сюрреалістичного бачення психіки людини” [6, с. 314].

Критичні праці Блая в історичному контексті американської поезії 60–70-х рр. ХХ ст. займають чільне місце в американському літературознавстві того часу. Реакція на ці праці не була однозначною. Молоді поети сприймали їх як джерело натхнення, багатьом поетам-сучасникам Блая вони здавалися провокаційними, тоді як більшість митців старшого покоління вважала їх нестерпними та зухвалими. Блай виступав тією силою, що сприяла подальшому розвитку американської поезії, поєднанню різних ідей та думок, які могли видаватися суперечливими і непоєднуваними.

Блая можна розглядати як духовного наставника або гуру поезії, як того, для кого думки про поезію та її роль в культурі і політиці так само важливі, як і безпосередньо вірші. Він став тією особистістю, яка змогла змінити хід американської поезії, відкрити нові напрямки для її розвитку, надихнути одних поетів на дослідження цих напрямків, інших – на реакцію проти подібних перспектив. Його роль можна порівняти з тією роллю, яку відіграв Езра Паунд кількома десятиліттями раніше від нього.

Література

1. Bly R. *A Wrong Turning in American Poetry* / R. Bly // *Claims for Poetry*. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1982. – P. 17–37.
2. Bly R. *Leaping Up into Political Poetry* / R. Bly. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1980. – P. 95–105.
3. Bly R. *The Dead World and the Live World* / R. Bly // *The Sixties*, 8, Spring, 1966). – New York : Hobart & William Smith, 1982. – P. 2–7.
4. Bly R. *What the Image Can Do* / R. Bly // *Claims For Poetry* / [ed. Donald Hall]. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1982. – P. 38–49.
5. Bradley F. *Surrealism (Movements in Modern Art)* / F. Bradley. – New York : Cambridge University Press, 1997. – 96 p.
6. Zweig P. *The New Surrealism* / P. Zweig // *Contemporary Poetry in America : Essays and Interviews*. – New York : Schocken Books, 1974. – 314–329 p.